

К.Қ. Хасенова* , **Н.Қ. Шамишева** , **Д.М. Мухияева**

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Қазақстан, Нұр-Сұлтан қ.

*e-mail: n_kenzhegul@mail.ru

МЕМЛЕКЕТТІК-ЖЕКЕМЕНШІК СЕРІКТЕСТІК ӘЛЕУМЕТТІК ЖОБАЛАРДЫ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУДЫҢ ІСКЕРЛІК АЛЪЯНСЫ РЕТІНДЕ

Әлеуметтік деп танылған сфералардың қайта жаңғыртудан өтуі осы секторларға жеке капиталдың кірігуімен жүргізілуді меңзейді және бұл бүкіләлемдік үрдіске айналып отыр. Мемлекеттік жеке-меншік серіктестік (МЖС) денсаулық сақтау саласына емдеудің инновациялық тәжірибелерін енгізу, емханаларды техникалық жабдықтау, медициналық қызмет көрсетудің сапасын жақсарту, білім берудегі зертханалық орталықтарды техникалық, әдістемелік жаңғырту сияқты мүмкіндіктердің кең спекторын ашады. Аталмыш мәселенің ел экономикасы үшін маңыздылығы зерттеу бағытының өзектілігін айшықтайды. Мемлекеттік жеке-меншік серіктестік тетіктері арқылы ел инфрақұрылымының әлеуметтік бағытының дамуын жеделдету жолдарын ұсыну мақаланың басты мақсаты болып отыр. Тәжірибе жүзінде жалпы МЖС механизмдерін қолдануды айшықтау цифрлық Қазақстан қоғамын құрудағы маңызды құралға айналып отырғандығын анықтауға мүмкіндік береді. Аталмыш мәселелер мемлекет пен жеке сектор арасындағы серіктестік құру мен олар бойынша мықты тәжірибелерді қолданудың қажеттіліктерінің өзектілігін арттырып отыр. Теориялық тұрғыдан бұл мақала мемлекет пен жеке сектор арасындағы өзара серіктестік орнатудың әдістемесін даярлаудың негізі бола алады. Зерттеу барысында статистикалық талдау, жиынтық (интегралды) әлеует әдісі, шолу-талдау әдістері қолданылған.

Мемлекеттік жеке-меншік серіктестіктің заманауи маңыздылығы бойынша әзірленген әдістемесі жеке сектордың мүмкіндіктерін ел экономикасының өзекті мәселелерін шешуде ұтымды пайдалануды айқындауға, қоғамдық игіліктерді халықтық пайдалану режимдерін мемлекеттік тұрғыдан ұйымдастыруды жетілдіруге, инфрақұрылымды жаңғыртуға, экономиканы әртарапандыру мәселелерін оңтайлы шешуде екі жақтық ұтымдылық пен тиімділік үлгісін құруды арттыруға мүмкіндіктер береді.

Түйін сөздер: мемлекеттік-жеке меншік серіктестік, әлеуметтік жобалар, мемлекет пен бизнес әріптестігі, тәуекелдерді бөлу.

K.K. Khassenova*, N.K. Shamisheva, D.M. Mukhiyayeva

L.N. Gumilyov Eurasian National University, Kazakhstan, Nur-Sultan

*e-mail: n_kenzhegul@mail.ru

Public-private partnership as a business alliance for the implementation of social projects

The reconstruction of areas recognized as socially important involves the integration of private capital into these sectors, and this is becoming a worldwide trend. Public-private partnership (PPP) opens a wide range of opportunities in healthcare, such as the introduction of innovative methods of treatment, technical equipment of polyclinics, improving the quality of medical services, technical, methodological modernization of laboratory centers in education. The importance of this problem for the economy of the country emphasizes the relevance of the study direction. The main purpose of the article is to provide ways to accelerate the development of the social orientation of country's infrastructure through the mechanisms of public-private partnerships. In practice, the definition of the application of PPP mechanisms in general allows to determine that the digital Kazakh society becomes an important tool in its creation. These issues actualize the need to create a partnership between the state and the private sector and the application of solid experience on them. Theoretically, this article can serve as a basis for the development of a methodology for establishing a mutual partnership between the state and the private sector. Statistical analysis, the method of aggregate (integral) capacity, and review and analytical methods were used in the research.

The methodology of public-private partnership developed according to its modern significance will allow to determine the rational use of possibilities of private sector in solution of actual problems of national economy, to improve the state organization of modes of people's use of public goods, to mod-

ernize infrastructure, to accelerate construction of model of bilateral rationality and efficiency in optimal solution of issues of economy diversification.

Key words: public-private partnerships, social projects, public-business partnerships, risks.

К.К. Хасенова*, Н.К. Шамишева, Д.М. Мухияева

Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Казахстан, г. Нур-Султан

*e-mail: n_kenzhegul@mail.ru

Государственно-частное партнерство как деловой альянс для реализации социальных проектов

Реконструкция сфер, признанных социальными, предполагает проведение интеграции частного капитала в эти сектора, и это становится всемирной тенденцией. Государственно-частное партнерство (ГЧП) открывает широкий спектр возможностей в сфере здравоохранения, таких как внедрение инновационных методов лечения, техническое оснащение поликлиник, улучшение качества медицинских услуг, техническая, методическая модернизация лабораторных центров в образовании. Важность данной проблемы для экономики страны подчеркивает актуальность направления исследования. Главной целью статьи является предоставление путей ускорения развития социальной направленности инфраструктуры страны через механизмы государственно-частного партнерства. На практике определение применения механизмов ГЧП в целом позволяет определить, что цифровое казахстанское общество становится важным инструментом в его создании. Данные вопросы актуализируют необходимость создания партнерства между государством и частным сектором и применения по ним прочного опыта. Теоретически данная статья может служить основой для разработки методики установления взаимного партнерства между государством и частным сектором. В ходе исследования использовались статистический анализ, метод совокупного (интегрального) потенциала, обзорно-аналитические методы.

Разработанная по современной значимости методика государственно-частного партнерства позволит определить рациональное использование возможностей частного сектора в решении актуальных проблем экономики страны, усовершенствовать государственную организацию режимов народного использования общественных благ, модернизировать инфраструктуру, ускорить построение модели двухсторонней рациональности и эффективности в оптимальном решении вопросов диверсификации экономики.

Ключевые слова: государственно-частное партнерство, социальные проекты, партнерство государство и бизнеса, риски.

Кіріспе

Мемлекеттік меншікті тиімді басқаруды, негізгі бақылауды мемлекеттің өзінде қалдыра отырып, жеке ресурстарды тарту негізінде жүргізу заманауи концепциялардың бірі болып отыр. Жиырмасыншы ғасырдың соңғы онжылдығында Ұлыбритания елінен бастау алған мемлекеттік жеке-меншік серіктестік қазіргі таңда мемлекет тарапынан шешімін табуы кезек күттірмес мәселелерді онтайлы шешу жолындағы бірден бір инновациялық тетіктерге айналып, қарқынды даму алу үстінде.

Экономикалық саясат жаңа ақпараттық-коммуникациялық технологияларды бүкіл экономикаға таратуға негізделген әлеуетті ұзақ мерзімді экономикалық өрлеуді («кондратьевтің толқыны») толық пайдалануға жол ашу үшін өзінің ролін қайта қарастыру қажеттілігіне кезігіп отыр. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың экономикалық әсерін қалыптастыруға ықпал ететін экономикалық

саясаттың ауқымы және ұлттық экономикалық саясаттың дербестігі, атап айтқанда, бірқатар себептермен шектелген ұзақ мерзімді перспектива тұрғысынан ең маңызды экономикалық саясат шығармашылықты ынталандыруға және экономикалық агенттердің осы технологиялардың экономикалық әлеуетін ашуға қабілеттілігін арттыруға бағытталған өзгерістер болуы мүмкін. Біріншіден, жаппай өндіріс дәуірінде құрылған және ішінара ескірген немесе тіпті пайда табуға кедергі болған нормативтік-құқықтық базаны қайта құру, жаңа технологияларды таратудың экономикалық пайдасы; екіншіден, дәстүрлі жұмыс және ынталандыру схемаларын қайта құру; үшіншіден, кәсіпкерлік қызметтің сәтті бола алатын жаңа кеңістіктер құратын эксперименттік бастамаларға қолайлы құрылым құру. МЖС барлық үш аспектімен де тығыз байланысты. МЖС-ні табысты іске асыру біршама қайта реттеуді талап етеді және біршама эксперименттік сипатқа ие болғанымен, нарықтық экономика жағдайында

ынталандырудың дәстүрлі құрылымын қайта құру тұжырымдаманың мәні болып табылады. Осы жұмыста МЖС термині жеке-ше ұсынуды көздейтін, бірақ мемлекеттік сектор ресми түрде ұсынатын қызметтерді мемлекеттік қаржыландыруды жалғастыратын жобалармен шектелетін болады, дегенмен МЖС серіктестіктің басқа да нысандарын қамтуы мүмкін деп есептеледі.

Әлеуметтік инфрақұрылым еліміздің экономикалық және әлеуметтік дамуының негізгі «көмекші-драйвер» факторы болып қала бермек. Осы ретте, қалыптасқан әлеуметтік жүйе, дәстүрлі түрде мемлекеттің жауапкершілігіндегі «зонада» қала отырып, түбегейлі жаңғырту мен әрі қарай дамытуды қажет етіп отыр. Кез келген экономика үшін әлеуметтік саланы жаңғырту үшін қажет етілетін қаражат құны қашан да жоғары болып табылады, дегенмен мұндай салаларға (пайдасы салыстырмалы түрде төмен, ал тәуекелділік дәрежесі жоғары) жеке сектордың қаржы құюға айтарлықтай құлшынысының жоқ екендігін ескерсек, екінші жағынан әлеуметтік мәселелердің шешімін дер кезде табуының маңыздылығын ескерсек, бюджеттен қомақты қаржының бөлінуі қажеттілігін айтуға болады. Аймақтық және жергілікті билік органдары бюджеттерінің жеке құзіреттіліктері аясында бұл мәселенің дұрыс шешімін табуы өте қиын, тіпті кей жағдайда мүмкін емес. Сондықтан да бұл мәселенің оңтайлы шешілуінің бірден бір жолы – мемлекеттік жеке-меншік серіктестік (МЖС) болмақ. Аталмыш мәселені зерттеу барысында мемлекеттік жеке-меншік серіктестіктің облысындағы ағымдық және болжамданған жағдайы анықталып, нарықтың дамуына қатысты басты мәселелердің назарға алынуы зерттеудің тәжірибелік және теориялық тұрғыдағы маңыздылығын айшықтайды. Сонымен қатар мемлекеттік қызметті тұтынушылар үшін оны жетілдірудің жолдарын МЖС арқылы ғана орындау мүмкіндігі қарастыру және дәйектеу зерттеу барысының басты мақсатына айналып отыр. Аталмыш мәселені дәйектеуде статистикалық талдау, жиынтық (интегралды) әлеует әдісі, шолу-талдау әдістері сияқты тәсілдер басты арқау болды.

Әдебиеттерге шолу

Мемлекет пен жеке сектор арасындағы ірі жобалар бойынша серіктестік құрулары екі жақ қатысушыларына да өз кезегінде бірқатар

артықшылықтар мен табыс табу жолдарына алып келеді және бұл туралы теориялық ілімдерді зерттеушілер де өз пікірлерін білдірген. Атап айтқанда Қазақстандық ғалымдар А.Н. Тоқсанова (2019: 26), Н. Нурланова, А.А. Киреева (2018: 34), С.Б. Байзақов сияқты авторларды атауға болады. Аталмыш отандық авторлар еңбектерінде мемлекеттік жеке-меншік серіктестіктің (МЖС) мемлекет пен бизнестің серіктестік құрудағы заманауи құралы екендігін айшықтай отырып, оның даму қарқындарын үнемі зерттеп келетіндіктерін атап айтуға болады. Осы тұста шетелдік ғалым Клаус Швабтың аталмыш бағытта көптеген зерттеулерін атай отырып, оның «Мемлекеттік жеке-меншік серіктестік – 4.0 индустриясының жаңа технологияларының әлеуетті зор пайдасын алудың негізі» деген түйінін келтіруге болады (Klaus, 2019: 230). Сонымен қатар Қазақстан Республикасының «Мемлекеттік жеке-меншік әріптестік туралы» заңының (31 қазан, 2015 ж.) кейбір баптарының орындалу барысындағы олқы тұстары мен кемшіліктері орын алуда, атап айтқанда, бюджет қаражаттарының бөлінуіндегі жергілікті деңгей құзіреттілігінің әлсіздігі, жергілікті маңызы бар жобалардың жасалуының басты кедергісі болып отыр.

Әдіснама

Мақалада статистикалық талдау, жиынтық (интегралды) әлеует әдісі, шолу-талдау сияқты әдістер қолданылады.

Тақырып шеңберінде кездесетін сан алуан зерттеулердегі бар әдістерге қоса мақалада статистикалық мәліметтерді талдау, олар бойынша үдерісті анықтау, сонымен қатар, интегралды әлеует әдіс көмегімен Қазақстандағы МЖС әлеуетті бағалауға негіз болатын тұжырымдар анықталады. Мақала жазу барысында басқа ғалымдар тарапынан қолданылған әдістер талданып, нәтижесінде Қазақстан ерекшеліктеріне бейімделген мемлекет пен жеке сектор қатынасы әлеуетін анықтаудың интегралды әдісін икемдеу негізінде түйіндемелер жасау мүмкіндігі туындады.

Нәтижелер мен талқылау

МЖС механизмдерінің артықшылықтарын теориялық және тәжірибелік негізде бірқатар зерттеулер негізінде, МЖС механизмдерін қолдану жобаға қатысушы тараптарға өзіндік

артықшылықтарын беретіні белгілі. Олар келесі 1-кестеге топтастырылған.

Оған дәлел дамыған елдерде жүзеге асырылған жобалардың көптігі. Мәселен, Еуропалық Одақта 1990 жылдан бері 1400-ден

астам жоба, Ұлыбританияда – 920, Оңтүстік Кореяда – 461 жоба жүзеге асырылды. Бұл көрсеткіштер мемлекет пен бизнес құрылымдарының өзара тиімді және тартымды ынтымақтастығын көрсетеді (Варнавский, 2012: 112).

1-кесте – Субъектілер үшін мемлекеттік-жеке меншік серіктестіктің артықшылықтары

Мемлекет	Жеке сектор
Жеке инвестицияларды тарту есебінен жобаны жүзеге асыру бойынша шығындарды үнемдеу	Дәстүрлі түрде мемлекеттік монополия болып есептелетін нарықтық аймақтың тең мүшесіне айналу
Жоба сапасының әлде қайда жоғары болу мүмкіндіктерінің орын алуы, себебі аяқталған жобаның эксплуатациялық тиімділігі де жеке секторға маңызды болмақ	Артық бюрократиялық әурешілдіктер мен формалдылықтардың әлдеқайда қысқару мүмкіндіктері
Анағұрлым артықшылықты деп мойындалатын әлеуметтік жобалардың қарқынды жүзеге асырылуы	Мемлекет тарапынан кепілдемелер беру позициясының ұзақтық сипаты
Мамандар тәжірибелілігі мен технологиялық мүмкіншілікті-артықшылықтарды тарту (шет мемлекеттерден де болуы мүмкін)	Қарқынды даму территорияларына қатысты салықтық жеңілдіктер және «анағұрлым қолайлы» режимдерді алу мүмкіндіктері
Тәуекелдерді бірлесе бөлісу	Тәуекелдерді бірлесе бөлісу
Ескерту – (Cruz, 2012: 1433) негізінде авторлар құрастырған	

Дамыған елдер тәжірибесіне үңілетін болсақ, мысалы Ұлыбританияда МЖС тұрғындарға және экономикаға заманауи қызмет көрсетудің үкіметтік стратегиясының басты құралына айналып отыр, сонымен қатар елдің бәсеке қабілеттілігін арттырудың негізгі тұтқасы болып табылады. Ұлыбританияның МЖС дамыту орталығы мәліметтері бойынша, Ұлыбританияда соңғы 25 жыл ішінде мұндай серіктестіктер айтарлықтай қарқын алып, «Үлкен жетілік» елдері арасында, қазіргі кезеңге дейінгі жасалған барлық ірі жобалар ішіндегі басымдық танытып отыр. Аталмыш елдер арасындағы, 2017 жылға дейінгі барлық ірі жобалардың 72,8 пайызы Ұлыбританияға тиесілі (Yescombe, 2019: 320).

Ұлыбритания МЖС-ні бүкіл экономикаға ауқымды енгізуде көшбасшы болды. Алғашқы МЖС 1987 жылдан бастап 2004 жылдың соңына дейін Ұлыбритания үкіметі шамамен 43 миллиард фунт стерлингке (65 миллиард евро) 677 МЖС-ға қол қойды. МЖС консервативті үкіметтің бастамасымен (1979 жылдан 1997 жылға дейін билікте болған), жаңа МЖС саны 2000 жылы өзінің сандық шыңына жетті, 1997 жылы Еңбекті қорғау үкіметі сайланғаннан кейін бірден өсім байқалған. Шынында да, 1997 жылға

дейін 62 жаңа МЖС болса, сол жылы 60 жоба тіркелген болса, 1997 жылдан бастап олардың саны 467-ға жеткен. Соңғы жылдары МЖС-нің маңызы кейбір ірі МЖС-нің жұмыс істей бастауына байланысты өсті (Ronald, 2014: 109).

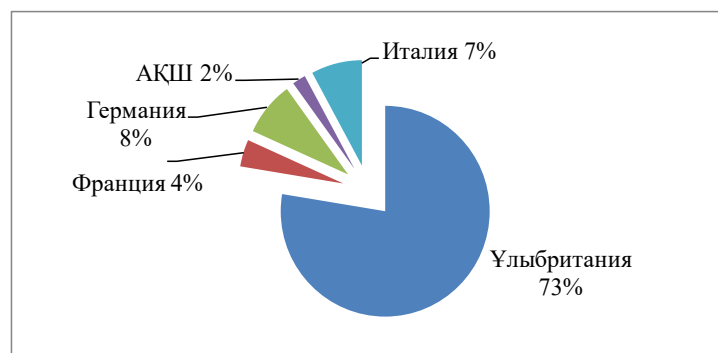
1-суретте МЖС бойынша «Үлкен жетілік» елдері арасындағы Ұлыбританияның айтарлықтай озыңқы үлесі байқалады.

Республика бойынша жасалып жатқан МЖС жобаларының сандық көрсеткіштерін 2-кесте негізінде көруге болады.

2-кесте мәліметтері негізінде де еліміздегі МЖС жобаларының жүзеге асырылуының айтарлықтай қарқын алмағандығын айтуға толық негіз бар. Сонымен қатар осы негізде мәселенің ілгерілеуіне себепкер болатын бірден бір фактор МЖС-ның заңнамалық қамтамасыз етілу деңгейі болып отыр. Аталмыш деңгейдің қамтамасыз етілуінің бірден бір алғышарты еліміздегі 2015 ж. қабылданған «Мемлекеттік жеке-меншік әріптестік туралы» заң болмақ. Дегенмен аталмыш заңның орындалуы барысында, шешімін табуы кезек күттірмес, кейбір мәселелердің де бар екендігін айта аламыз. Қазіргі таңдағы басты мәселелердің бірі жобалық қаражаттардың бюджеттен бөліну

сипаты болып отыр. Атап айтқанда, МЖС келісім-шарттары жергілікті билік органдармен жүргізілсе, оны қаржыландыру республикалық бюджеттен бөлінуі мүмкін. Яғни бұл жерде келісімдер шарттарының бір субъектпен

жүргізіліп, ал қаржыландыру сұрақтарының екінші субъект арқылы шешілуі болып отыр. Ал мұндай «сызбалық жолмен» жобаларды жүзеге асыру өз кезегінде айтарлықтай келеңсіздіктер туғызып отыр.

1-сурет – «Үлкен жетілік» елдері бойынша салыстырмалы түрде анағұрлым ірі деп танылған МЖС келісімдерінің үлесі
Ескерту – (Yescombe, 2019: 320) негізінде авторлар құрастырған

2-кесте – ҚР бойынша жалпы жасалған МЖС жобаларының даму үрдісі, 2011-2020 жж.

Барлық жобалар саны	Байқау кезеңінде	Жасалған шарттар	Пайдалануға берілген объекттер	Бұзылған келісім-шарттар	Тартылған және жоспарланған инвестициялардың жалпы сомасы
1260	181	615	544	7	1 398,9 млрд.тг

Ескерту – Қазақстандық мемлекеттік-жеке меншік әріптестік орталығының мәліметтері негізінде авторлар құрастырған

Мемлекеттік және жеке секторлардың арасындағы айырмашылықтарды ескере отырып, серіктестік қатынастарды қалыптастыру проблемаларды шешу үшін бірлескен күш-жігерде пайда мен жауапкершілікті бөлісуді білдіреді.

1. *Нормативтік-құқықтық база.* Мемлекеттік және жеке меншік секторлардың ролін, олардың өзара қарым-қатынасы мен ынтымақтастық саласын айқындайтын нақты заңнамалық база әріптестік қатынастарды құру үшін маңызды мәнге ие. Алайда, көптеген елдерде барлық қатысушылар арасында міндеттерді дұрыс бөлуге мүмкіндік беретін нақты анықталған басқару құрылымы жоқ. Әр түрлі деңгейдегі (ұлттық, провинциялық және жергілікті) мемлекеттік сектордың ролі, сондай-ақ коммерциялық емес ұйымдар, үкіметтік емес ұйымдар және үй шаруашылықтары сияқты жеке ойыншылардың міндеттері, егер олардың

барлығы қоғамның қажеттіліктеріне қызмет етсе, түсінікті болуы керек.

2. *Сену.* Серіктестік өзара сенім мен түсінікке негізделген. Бірақ бірқатар себептерге байланысты мемлекеттік және жеке секторлар арасындағы сенім әлсіз. Жеке сектор денсаулық сақтау мен білім беруге айтарлықтай үлес қосуы мүмкін, бірақ кейбір жағдайларда үкімет мұндай салымды мойындамауы мүмкін және жеке сектордың қызметіне кедергі келтіруі мүмкін. Көптеген жағдайларда үкіметтер жалғыз заңды жеткізушілер сияқты әрекет етеді, ал басқа тараптардың үлесі мен ролі ескерілмейді.

3. *Есеп берушілік.* Есеп беру мемлекеттік және жеке секторлар үшін проблема болып табылады. Көбінесе мемлекеттік қызметтерді жеткізушілер олардың сапасы мен әділдігі үшін жауап бермейді деп санайды. Үкіметтік емес ұйымдар көбінесе тек өздеріне есеп

береді, ал коммерциялық секторлар көбінесе өз ұйымдарының мақсаттарына жету үшін жауапты болады (Loxley, 2019: 92).

«Мемлекеттік-жеке меншік әріптестік туралы» заңға сәйкес МЖС экономиканың барлық салаларында қызмет атқарады. Дегенмен, заң шеңберінде МЖС механизмдерін қолдануда негізгі деп қарастырылғандар:

- Білім беру;
- Денсаулық сақтау (ауруханалар; емхана; фельдшерлік акушерлік пункттер; амбулаториялық орталықтар және т.б.);
- Көлік;
- Энергетика;
- Тұрғын үй-коммуналдық шаруашылық бағыттары болып отыр.

Бұл бағыттарда жоғарыда аталған бағыттар бойынша қатысушылық параметрлер тұрғысындағы құрылымы: Мемлекеттік серіктес (концедент), жеке серіктес (концессионер) және қаржы секторындағы ұйымдар (қатысушылардың жаңа тараптары тұрғысында).

МЖС жобалары қандай салада болмасын сипаты мен орындалу тетіктері тұрғысынан екі түрлі бағытта орын алуы мүмкін: Келісім-шарттық (мақсаттық қол жеткізулер жобаға қатысушы тараптардың бірімен орындалады) және Институционалды (жобаны орындау МЖС сипатындағы құрылған субъект негізінде жүзеге асырылады).

Келісім-шарттық немес институционалды нысандарының таңдалуы бірлесе жүзеге асыру мақсат етілген жобаның объектісіне байланысты болмақ. Жоба түрлерін дұрыс, әрі дәл таңдау жобаның өміршеңдігі мен нәтижелі аяқталуының кепілі болмақ. МЖС нысандарына қарай келісім-шарт түрлерін таңдау келесілермен сипатталмақ:

- *концессиялық* келісім-шарт, егер жобаның көздеген мақсаты әлеуметтік инфрақұрылым объектісін құру (қайта жаңғырту) болса;
- *мүлікті сенімгерлік басқару* түрі болады, егер ол пайдалану тиімділігін әрі қарай жетілдіруді қажет ететін қолданыста бар объект болса. Қазіргі таңда олардың қатарына спорт кешендері, емханаларды т.б. жатқызуға болады;
- егер мемлекет жеке меншік құзырындағы нысандарды өз тарапынан жалға алатындай жағдайлар негізінде келісім-шарттар болса, онда бұлар сипаты жағынан *жеке серіктес мүлкін жалға алу* келісімі болады және мұндай объекттер құрылысты қажет етпеуі мүмкін. Мысалы, олардың қатарында мектепке дейінгі ұйымдар, қазандықтар т.б. айта аламыз;

- жеке тұлғадан жобалаудан бастап пайдалануға (немесе жоюға) дейінгі толық циклды талап ету – *өмірлік цикл келісім-шарты* болуы мүмкін (Hashim, 2017: 1-7).

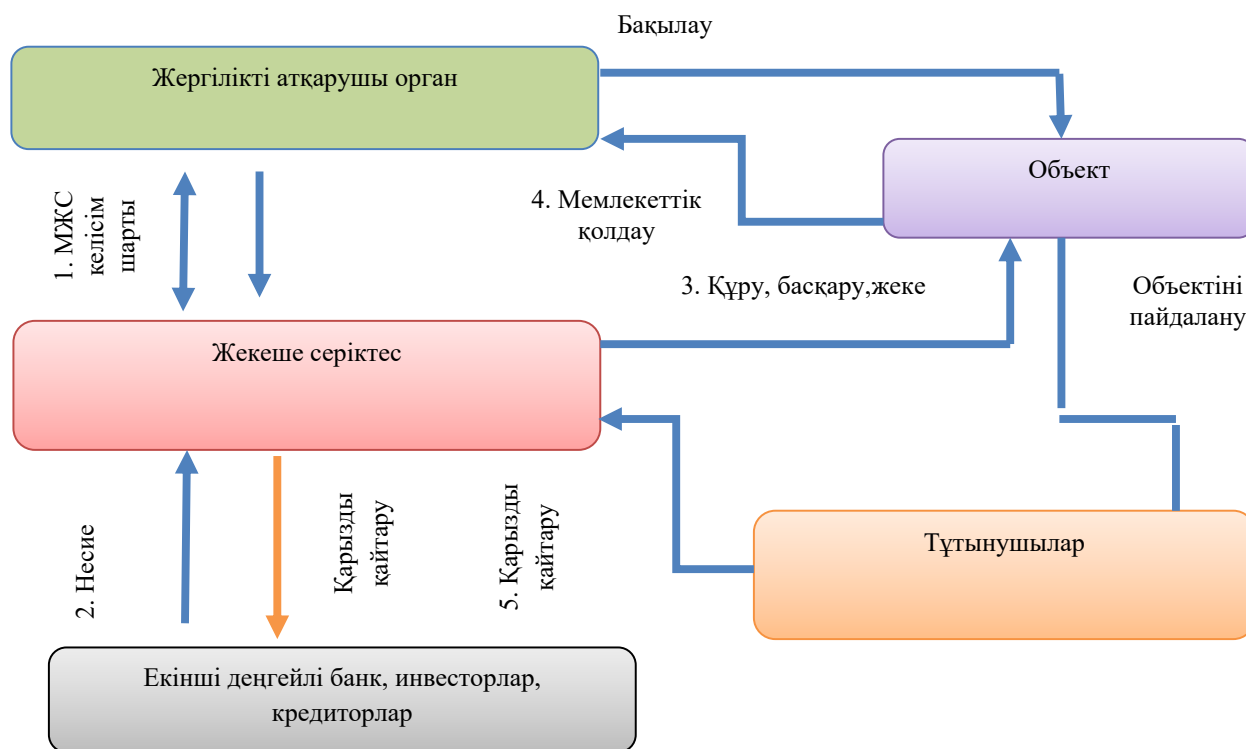
Концессиялық келісім жекеменшік әріптес меншік құқығы мемлекетке тиесілі немесе тиесілі болатын, келісімде көрсетілген жылжымайтын мүлік объектісін өз есебінен салуға және/немесе реконструкциялауға, сондай-ақ келісім объектісін ұстауға және пайдалануға міндеттенеді деп болжайды. Мемлекет жекеменшік әріптеске осындай келісімде айқындалған мерзімге көрсетілген қызметті жүзеге асыру үшін концессиялық келісім объектісіне меншік және пайдалану құқықтарын беруге міндеттенеді (Matraeva, 2016: 129).

Сонымен қатар, кез-келген жобада аталмыш келісім-шарт түрлерінің біреуінің немесе бірнешеуінің элементтері қатар кездесуі де мүмкін.

Қоғамдағы, оның ішінде әлеуметтік сферадағы, кездесіп отырған шешімін табуы кезек күттірмес мәселелерді заманауи шешу тәсілдері деп танылған МЖС жобаларының жаңа түрлері енгізіліп отыр. Олардың қатарына: лизинг (жеке меншікті ұзақ мерзімді жалға алу); инновациялар (жаңашыл технологиялар енгізу, ғылыми зерттеулер); өмірлік цикл келісім-шарты (жоба бойынша оны жоспарлаудан бастап қолдану стадиясына дейінгі кезең (олардың мысалы көбінесе автожолдар бола алады); сервистік қызмет келісім-шарты (объектілерге қатысты сервистік қызметтер көрсету, қайта жаңғырту) жатады.

Жоғарыда МЖС жобаларының халықаралық тәжірибелер желісінде де, ел шеңберінде де әлеуметтік бағыттардағы маңыздылығының әлдеқайда жоғары екендігін баса айта отырып, олардың ішіндегі білім беру саласының басымдығын айтуға әбден негіз бар (2-сурет). Бұл саладағы аталмыш басымдықтар балабақшалар салу, бүлдіршіндерді дамыту орталықтары, мектептер (арнайы бағыттағы мектептер), колледж білім орталықтары, мамандарды қайта даярлау (негізгі бағдарламалар арқылы даярлау, атап айтқанда «Жұмыспен қамтудың жол картасы 2020», «Бизнестің жол картасы 2020» және т.б. шеңберіндегі қысқа мерзімді курстарды да айтуға болады);

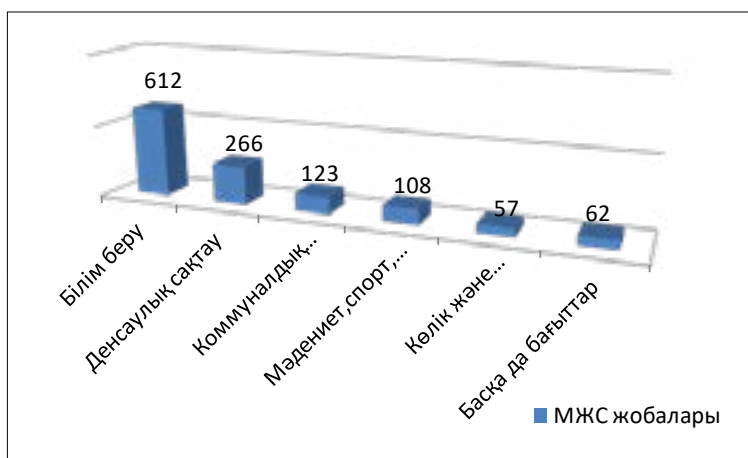
- ЖОО ғылыми орталықтар және лабораториялар;
- білім алушыларға немесе оқытушыларға арналған жатақ орындары (немесе жалдамалы баспаналар, жатақханалар).

2-сурет – Білім беру секторы бойынша МЖС жүзеге асырылуы
Ескерту – авторлар құрастырған

Білім саласы бойынша ел шеңберінде жасалған жобалар саны (2011 жылдан 2020 ж. қыркүйек айына дейінгі көрсеткіштер бойынша) 612 жобаны құрай отырып (Қазақстандық мемлекеттік-жеке меншік әріптестік орталығы, 2019), Республика бойынша шарт жасасып, бекітілген жобалардың 48,6% құрап отыр.

Бұл мәліметтерден де аталмыш саланың көрсеткіштік сипат тұрғысынан маңызды орны мен тартымдылығын байқау қиын емес. Еліміздің экономикалық даму сипаты желісінде мемлекеттің жобалық әріптесу негізіндегі жасалған шараларының сандық көлемі келесідей көрініске ие (3-сурет).

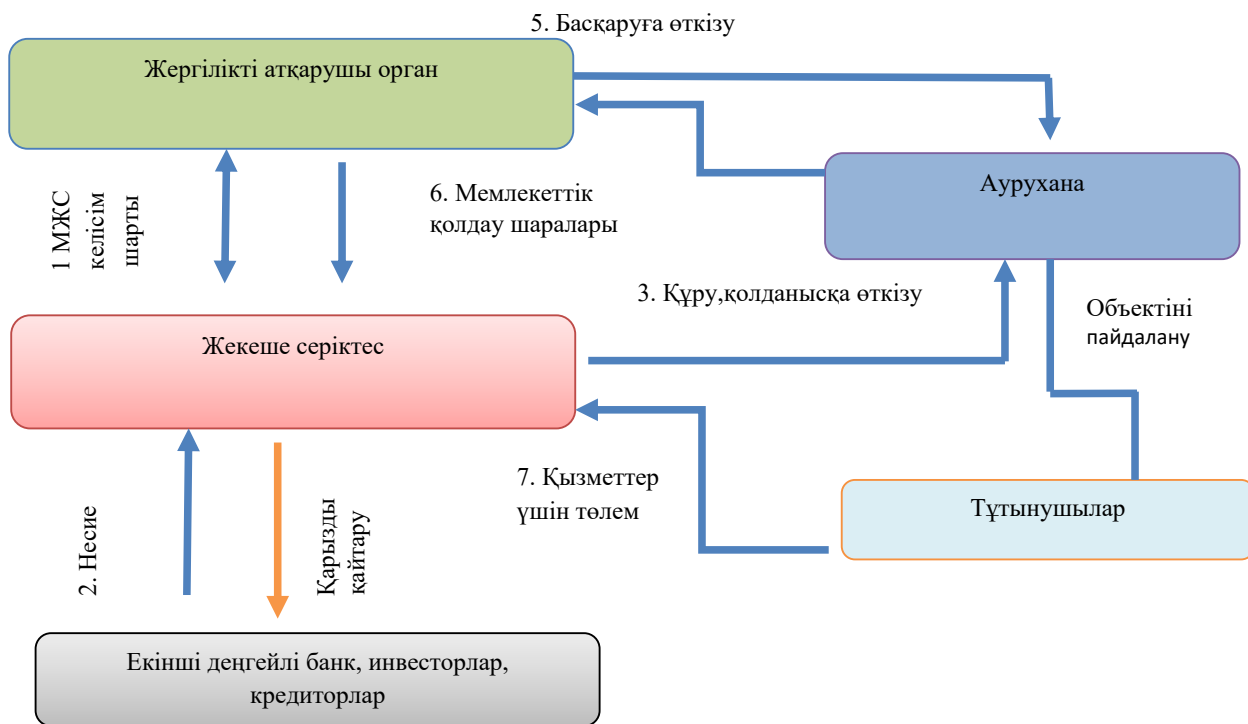
3-сурет – Экономика салалары бойынша МЖС жобаларының бөлінуі
Ескерту – ҚР Қаржы министрлігі мәліметтері негізінде авторлар құрастырған

Әлеуметтік бағыттардағы МЖС жобаларының көпшілігі әдетте «құрылыс-қамтамасыз ету» үлгісі негізінде жүзеге асырылады. Сонымен қатар, объект құрылыс жұмыстары аяқталысымен мемлекетке өткізілуі мүмкін, сондай-ақ, МЖС келісім-шарттары мерзімі аяқталғаннан кейін де өткізілуі мүмкін.

Бірқатар Еуропа елдерінде тек денсаулық сақтау саласының өзінде ғана МЖС көптеген үлгілері қолданылады. Олардың ішінде бірқатар жобалық орындалу сатылары болуы мүмкін, бірақ, ешқандай жобада клиникалық қызмет түрлерін көрсету пункті енгізілмеген. Яғни, денсаулық сақтау саласындағы МЖС жоба-

лары бойынша медициналық қызмет көрсету толығымен мемлекет жауапкершілігінде қалмақ. Бұл ретте, мемлекет жеке меншікке жоба бойынша бірқатар коммерциялық қызметтер көрсету негізінде табыс табу құзіреттілігін ғана бере алады. Мысалы, пациенттерді емдеуден басқа, клиенттер үшін клиника территориясында көлік тұрақтарын салу, тамақтандыруды ұйымдастыру, кір жуу және тағы басқа қызмет түрлерін ғана артуы мүмкін.

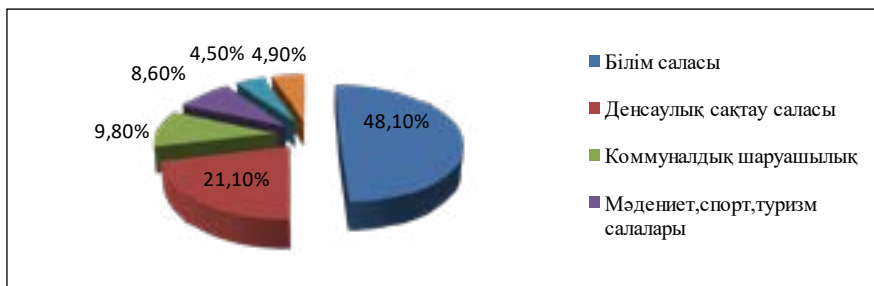
Денсаулық сақтау саласы бойынша мемлекет пен жеке серіктестер арасындағы ортақ жобалық серіктесуінің сұлбелік көрінісін 4-сурет негізінде көруге болады.

4-сурет – Денсаулық сақтау саласындағы МЖС жүзеге асырылуы
Ескерту – авторлар құрастырған

Денсаулық сақтау саласы бойынша жасалған жобалар саны (2011 жылдан 2020 ж. қыркүйек айына дейінгі көрсеткіштер бойынша) 266 жобаны құрай отырып (Қазақстандық мемлекеттік-жеке меншік әріптестік орталығы, 2020), Республика бойынша шарт жасасып, бекітілген жобалардың 21,1%-ын құрап отыр.

Бұл мәліметтер желісімен де денсаулық сақтау бойынша жобалардың республика аясындағы орнын айта аламыз. Сонымен қатар, аталмыш саланың жаппай тұтынушылар қажеттіліктерін қанағаттандыру бағытындағы, әлеуметтік маңызды сектор ретінде одан әрі даму қарқынын меңзеуге толық негіз бар (5-сурет).

5-сурет – ҚР бойынша МЖС жобалар және олардағы негізгі салалар үлестері
Ескерту – (<https://economy.gov.kz/ru/kategorii/gosudarstvenno-chastnoe-partnerstvo>)
мәліметтері негізінде авторлар құрастырған

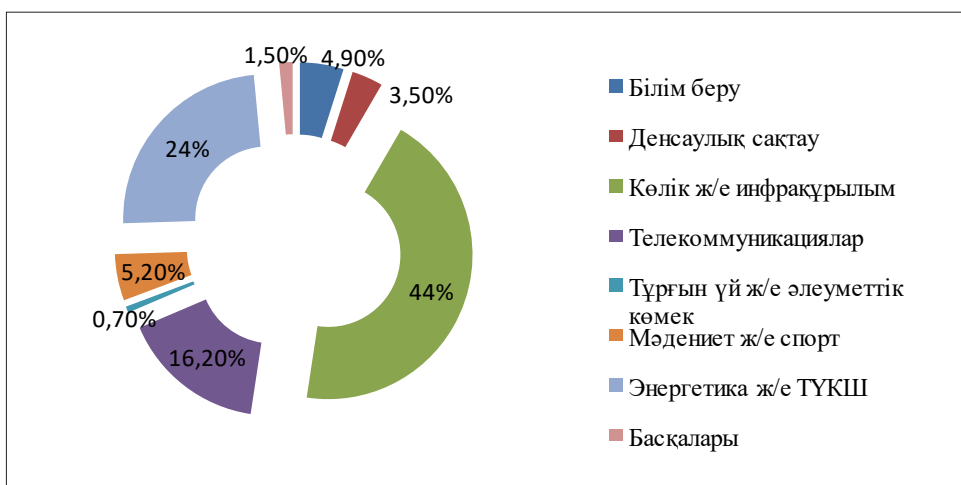
Бірқатар салалар бойынша, мәселен көліктік инфрақұрылым, сондай-ақ, телекоммуникация салалары бойынша инвестициялық салым жасалынудың натуралды-қаржылық көрсеткіштері әлдеқайда басымдық танытып отыр. Оған дәлел 6-сурет арқылы есептеп берілген мәліметтер кескіндемелері. Мысалы, 2020 жылы Қазақстанда жасалған МЖС жобалары бойынша 126 млрд теңге көлемінде 8,4%-дық үлес көрсеткішіне (МЖС жалпы инвестициялары бойынша) ие болған Денсаулық сақтау мен Білім беру секторлары. Ал, көліктік инфрақұрылым – 44%, энергетика және тұрғын үй коммуналдық шаруашылық саласы – 24%, ал телекоммуникация саласы – 16,20%-дық үлестерді иемденуде.

Мемлекеттік-жеке меншік серіктестік ұғымы үкімет пен жеке сектор арасындағы ынтымақтастықпен шектелмеуі керек.

Мысалы, отбасы мен мектеп арасындағы жергілікті серіктестік әсіресе мектепте болып

жатқан оқиғалардың үй ортасымен байланысы үшін тиімді болуы мүмкін. Университеттік медициналық дайындық, ғылыми-зерттеу мекемелері және жергілікті денсаулық сақтау арасындағы серіктестік қызметтер бүкіл денсаулық сақтау жүйесін жақсарта алады. Мектеп әкімшілері, педагогикалық мекемелер, оқу бағдарламаларын жасаушылар және білім беру ғылыми-зерттеу мекемелері арасындағы серіктестік білім беру жүйесінің тиімді бағдарлануын қамтамасыз ете алады. Осылайша, серіктестік қатынастарға жеке-жеке серіктестік те, мемлекеттік-Мемлекеттік серіктестік те кіруі керек (Үідан, 2000: 7).

Яғни, аталмыш бағыттар үлестері өзге салалардағы инвестиция көлемдерінен төмен, сондай-ақ бұл көрсеткіштер МЖС тәжірибесі орын алған (қандай дәрежеде болмасын) кезкелген шет мемлекеттердегі көрсеткіштерден әлдеқайда төмен боп отыр.

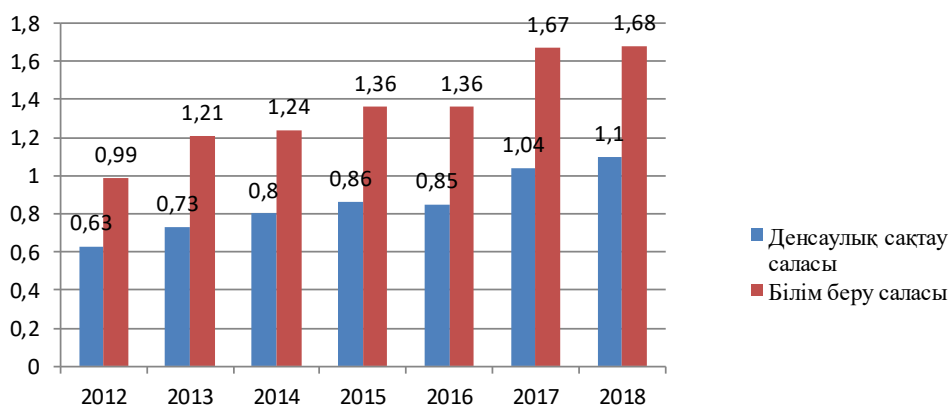
6-сурет – Жеке инвестициялардың мемлекеттік-жеке меншік серіктестік жобаларына бөлінуі
Ескерту – ҚР Қаржы министрлігі мәліметтері негізінде авторлар құрастырған

Мемлекеттік бюджет желісінде бөлінген инвестицияның көлемі мен еліміздің стратегиялық даму міндеттері желісіндегі аталмыш сала бойынша индикаторлық көрсеткіштер арасында алшақтық орын алып отыр (7-сурет). Яғни, бюджетте стратегиялық тұрғыдағы даму индикаторлық мөлшерлемелеріне жетудің оңтайлы жүзеге асырылуына қажетті деп танылатын қаражаттар қарастырылмаған.

Дегенмен кіріске қарағанда абсолютті мөлшердегі бюджет шығындарының бірқатар ұлғайғандығын байқау қиын емес. Оған дәлел, 2017 жылы алдыңғы жылдармен салыстырғанда жиынтық түсім өсімі 655,7 млрд теңгені (9,3%-ға ұлғайған) құраған, ал агрегатталған шығындар өсімі 1 936 трлн теңге көлеміне жетіп, үлестік тұрғыдан 23,4%-ды шамасына жеткен. Ал жалпы шығындар құрылымындағы жиынтық көрсеткіштердің 46,1%-ы 4,6 трлн теңгені

құрай отырып: әлеуметтік көмек пен әлеуметтік қамсыздандыру (1,9 трлн теңге), білім беру (1,7 трлн теңге) және денсаулық сақтау (1,0 трлн теңге) бағыттарына тиесілі болып отыр.

Мемлекеттік-жеке меншік әріптестік тұжырымдамасын қолдана отырып, біз сапалы денсаулық сақтау мен білім беруді неғұрлым тиімді, пәрменді және әділ қамтамасыз ете алатын мемлекеттік-жеке меншік ынтымақтастыққа ұмтыламыз. Тиісті келісімдердің арқасында серіктестік қатысушы серіктестердің бірлескен күштерін пайдаланады және зерттейді деп күтілуде. Бұл мемлекеттік немесе жеке сектордың тиісті рөлін төмендетпейді. Үкіметтің рөлі маңызды, бірақ қаржыландыру мен қызмет көрсетуге қатысатын жеке ойыншылардың функцияларын денсаулық сақтау мен білім беруді жақсартуға бағытталған жалпы даму стратегиясынан шығаруға болмайды (Gainova, 2013: 99).

7-сурет – Денсаулық сақтау және білім беру салаларына мемлекеттік бюджет шығындарының динамикасы, трлн тг
Ескерту – ҚР Қаржы министрлігі мәліметтері негізінде авторлар құрастырған

Осылайша, үлкен инвестициялық қажеттіліктерге, салық түсімдерінің баяу өсуіне және жалпы салық ауыртпалығына, сондай-ақ үкіметтің қарыз қаражатын тарту қабілетіне қатысты шектеулермен кездескен кезде, инвестициялық қаржыландырудың жаңа нысандары саясаткерлердің назарын аударды.

Сондықтан МЖС бірінші кезекте жеке қаражатты тартудың және осылайша, инфрақұрылымдық олқылықтарды тезірек жоюдың және инфрақұрылымды қамтамасыз ету тиімділігін арттырудың ықтимал құралы ретінде қарастырылады. Сонымен қатар, МЖС

болашақ шешім қабылдаушыларды таңдауды шектейді. МЖС әлі күнге дейін біздің елде аз ғана рөл атқарса да, Ұлыбритания сияқты әлемдік сахнадағы озық тәжірибелі елдегі сияқты кеңейту үшін айтарлықтай әлеует бар. МЖС-ні теориялық тұрғыдан талдау, мысалы, принципал-агент модельдерін, ынтымақтастық, сенім және серіктестік теорияларын бейімдеу арқылы пайдалы болар еді. МЖС-нің болашақ салдары үшін әлі де шешуші болып табылатын мәселелердің бірі – олар баламалармен салыстырғанда тиімділік пен тиімділіктің шынайы және тұрақты өсуін қамтамасыз ете алуы

немес қамтамасыз ете алмауы болып отыр. Егер қамтамасыз ете алса, онда олар мемлекеттік ресурстардың болашақта қол жетімділігіне оң әсер етуі керек, бірақ егер бұл болмаса, олар қысқа мерзімді қаржылық және саяси пайда әкелуі мүмкін, бірақ болашақ шешім қабылдаушыларды шектеу және ұзақ мерзімді перспективада мемлекеттік қаржыға қысымның жоғарылауы орын алуы да мүмкін. Біздің талдауларымыз МЖС-нің жалпы тиімділікке әсеріне қатысты әлеуетті нәтижелердің кең спектрі бар екенін көрсетеді. Дегенмен, мемлекеттік-жекеменшік серіктестік ақпараттық қоғам үшін тұрақты шешім болып табыла ма, жоқ па белгісіз.

Қазіргі уақытта әлемдік экономикаға әлеуметтік қысымның айтарлықтай өсуі байқалады (жалпы әлемдік тенденция бойынша). Бұл өсуге себепші болып отырған төрт негізгі факторларды атауға болады:

1. Бала туудың төмендеуі (әйелдерді кәсіби практикаға белсенді тарту нәтижесінде).

2. Өлім деңгейінің төмендеуі (өмір сапасын жақсарту, медициналық технологияларды және салауатты өмір салтын дамыту есебінен).

3. Әлемдегі «нәресте бумы» ұрпағының қартаюы (Екінші дүниежүзілік соғыстан кейін туудың күрт өсуі).

4. Әлеуметтік бағдарламалардың қаржылық тұрақтылығына нұқсан келтіретін әлемдік экономиканың баяу өсуі.

Осылайша, алдағы онжылдықта қарттардың саны едәуір артады деп болжауға болады. Дегенмен, бірқатар әлемдік зерттеулер тұжырымдары бойынша жалпы әлемдегі тұрғындар санының артуы тенденциясын да қатар айта аламыз. Осы сынды мәселелердің белең алуы, жалпы әлемдегі әлеуметтік мәселелердің өткірленуін туындаттары анық.

Қорытынды

Экономиканың әлеуметтік маңыздылығы жоғары деп танылған сфераларында он және одан да көп жылдарға ұзақмерзімді мемлекеттік-жекеменшік ынтымақтастық жобаларын жүргізулері әлеуетті тәуекелдіктерге толы, және де ондай тәуекелдер сипаты бірқатар жылдар өткеннен кейін ғана танылуы мүмкін. Сондықтан да Қазақстандағы МЖС облысын одан әрі жетілдіру барысындағы маңызды мәселелер қатарына заңнамалық құжаттар, конкурстық құжаттар әзірлеулер бойынша анағұрлым сауатты мамандарға зәрулігі. Мәселені оңтайлы шешудің басты параметрі келісім-шарттар жасасу, жобалық басқару жұмыстарын атқару, тәуекелдерді басқару бағыттары бойынша кадр біліктілігін жетілдіру, әсіресе МЖС бағыты бойынша қызметтері байланысты мемлекеттік қызметкерлердің қайта даярлаудан өтулері басты мәселе болып отыр. Сондай-ақ бұл мәселелердің шешімін табу «орны» жергілікті деңгейде болуы шарт және аталмыш кадрлар да жеке секторды тарту кезінде олардың жергілікті нарықты жақсы білулері мен сол жердегі тәжірибелерін басты назарда ұстаулары керек.

Білім беру саласын дамыту бойынша мемлекеттік стратегия индикаторлары қатарында – 2020 жылдан бастап 3 жастан 6 жасқа дейінгі балалардың мектепке дейінгі тәрбиімен және біліммен қамтуды 100%-ға жеткізу болып отыр. Яғни, бала бақшамен толық қамту басты стратегиялық міндеттер қатарында. Сондай-ақ, денсаулық сақтау саласы бойынша да ел экономикасындағы түбегейлі көзделген мақсатқа жетудің бірден-бір сара жолы МЖС механизмдері болмақ.

Әдебиеттер

Токсанова А.Н., Галиева А.Х. Перспективы развития государственно-частного партнерства в РК / А.Н.Токсанова, А.Х.Галиева // Вестник КазУЭФМТ. – 2019. – №1. – С.26-33.

Kireeva A.A., Nurlanova N.K. Institutional and Economic Mechanisms for technological Modernization of Regions in Kazakhstan / A.A. Kireeva, N.K.Nurlanova // Problems of territorys development. – 2018. – №4 (96). – P.34-41.

Klaus Sch. Fourth Industrial revolution / Sch. Klaus. – 2019. – 230 с.

Варнавский В.Г. Государственно-частное партнерство: некоторые вопросы методологии: Аналогичный обзор [Электронный ресурс] / В.Г. Варнавский. – М., 2012. – 108 с. – Режим доступа: <http://www.imepi-eurasia.ru/baner/Varnavskiy.pdf>

Cruz N. F. D. Delivering local infrastructure through PPPs: evidence from the school sector / N. F. D.Cruz R., C. Marques // Journal of Construction Engineering and Management. – 2012. – vol. 138, №12. – pp. 1433–1443.

Yescombe E.R. Public-Private Partnerships: Principles of Policy and Finance / E.R.Yescombe. – 2019. – 320 с.

Ronald M.Q., Walter S. Public Private Partnership in the European Union: Experiences in the UK, Germany and Austria / M.Q.Ronald, S.Walter // Central European Public Administration Review. – 2014. – P.105-128.

- Loxley J., Hajer J. Public-private partnerships, social impact bonds, and the erosion of the state in Canada / J.Loxley, J. Hajer // *Studies in Political Economy. A Socialist Review*. – 2019. – №1. – P.89-100.
- Hashim H., Che-Ani A.I. Review of Issues and Challenges for Public Private Partnership (PPP) Project Performance in Malaysia / H. Hashim, A.I. Che-Ani // *AIP Conference Proceedings*. – 2017. – P. 020051-1 – 020051-7.
- Matraeva L.V., Konov A.A. Public Private Partnership in Social Sphere: Models Review / L.V. Matraeva, A.A. Konov // *International Journal of Economics and Financial Issues*. – 2016. – 6(S8). – P.127-136.
- Жобалар тізілімі. – [Электрондық ресурс]. – Ену режимі: <https://kzppp.kz/projects>.
- Государственно-частное партнерство. – [Электронный ресурс]. – Ену режимі: <https://economy.gov.kz/ru/kategorii/gosudarstvenno-chastnoe-partnerstvo>.
- Yidan W. Public-private partnerships in the social sector. Issues and Country Experiences in Asia and the Pacific / W. Yidan. – 2000. – 347 с.
- Сайт центра «Республиканский центр развития здравоохранения» [Электронный ресурс]. – Ену режимі: <https://www.rcrz.kz>.
- Gainova R.A., Shaidullin R.N. Infrastructural Component in Maintenance of Competitiveness of Region / R.A. Gainova, R.N. Shaidullin // *World Applied Sciences Journal*. – 2013. – 27(13). – P.97-101.
- «Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігі» ресми интернет ресурстары [Электрондық ресурс]. – Ену режимі: https://www.akorda.kz/kz/official_documents/strategies_and_programs.

References

- Cruz, N. F. D. (2012). Delivering local infrastructure through PPPs: evidence from the school sector. *Journal of Construction Engineering and Management*, 12, 1433–1443.
- Gainova, R.A. & Shaidullin, R.N. (2013). Infrastructural Component in Maintenance of Competitiveness of Region. *World Applied Sciences Journal*, 27(13), 97-101.
- Gosudarstvenno-chastnoe partnerstvo [Public private partnership]. (n.d.) *economy.gov.kz*. Retrieved from <https://economy.gov.kz/ru/kategorii/gosudarstvenno-chastnoe-partnerstvo> [in Russian].
- Hashim H. & Che-Ani A.I. (2017). Review of Issues and Challenges for Public Private Partnership (PPP) Project Performance in Malaysia. *AIP Conference Proceedings*. 020051-1 – 020051-7.
- Kireeva A.A. & Nurlanova N.K. (2018). Institutional and Economic Mechanisms for technological Modernization of Regions in Kazakhstan. *Problems of territorys development*, 4 (96), 34-41.
- Klaus Sch. Fourth Industrial revolution / Sch. Klaus. – 2019. – 230 p.
- Loxley, J. & Hajer, J. (2019). Public-private partnerships, social impact bonds, and the erosion of the state in Canada. *Studies in Political Economy. A Socialist Review*, №1, 89-100.
- Matraeva, L.V. & Konov, A.A. (2016). Public Private Partnership in Social Sphere: Models Review. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 6(S8), 127-136.
- Qazaqstan Respublikasy ulttyq ekonomika ministrlygi» resmi internet resurstary [Official Internet resources of the Ministry of National Economy of the Republic of Kazakhstan]. [www.akorda.kz](https://www.akorda.kz/kz/official_documents/strategies_and_programs). Retrieved from https://www.akorda.kz/kz/official_documents/strategies_and_programs [in Kazakh].
- Ronald, M.Q. & Walter, S. (2014). Public Private Partnership in the European Union: Experiences in the UK, Germany and Austria. *Central European Public Administration Review*. 6. 10.17573/cepar.v6i2.105.
- Sait tsentra «Respubikanskii tsentr razvitiia zdravookhraneniia» [Center site “Republican Center for Health Development”]. www.rcrz.kz. Retrieved from <https://www.rcrz.kz> [in Russian].
- Toksanova, A.N. & Galieva A.Kh. (2019). Perspektivy razvitiia gosudarstvenno-chastnogo partnerstva v RK [Prospects for the development of public-private partnership in the Republic of Kazakhstan]. *Vestnik KazUEFMT*, 1, 26-33 [in Russian].
- Varnavskii, V.G. (2012). Gosudarstvenno-chastnoe partnerstvo: nekotorye voprosy metodologii: Analogichnyi obzor [Public-Private Partnership: Some Methodological Issues: A Similar Review]. Moskva. [www.imepi-eurasia.ru](http://www.imepi-eurasia.ru/baner/Varnavskiy.pdf). Retrieved from <http://www.imepi-eurasia.ru/baner/Varnavskiy.pdf> [in Russian].
- Yescombe E.R. Public-Private Partnerships: Principles of Policy and Finance / E.R. Yescombe. – 2019. – 320 p.
- Yidan W. Public-private partnerships in the social sector. Issues and Country Experiences in Asia and the Pacific / W. Yidan. – 2000. – 347 p.
- Zhobalar tizilimi [List of projects]. (n.d.) kzppp.kz/projects. Retrieved from <https://kzppp.kz/projects> [in Kazakh].